

Ekonomik Büyüme, Cari Açık ve Savunma Harcamaları Arasındaki İlişkinin Seçili Ülkeler Açısından Analizi

Melih Çildir¹

Başvuru/Received: 17/06/2024

Yayın/Online Published: 20/10/2024

Kabul/Accepted: 12/10/2024

Özet

Kalkınma için savunmanın güçlü olması önemlidir. Bu bakımdan bir ülkenin savunma harcamasına ayıracağı miktar ekonomik güç ile doğru orantılı olmaktadır. Ancak savunma harcamalarına yapmış olduğu harcamaların ekonomi üzerindeki etkisi tartışma konusudur. Çalışmada; savunma harcamaları, cari açık ve ekonomik büyümenin kavramsal çerçevesi ve konu ile ilgili literatür incelemesine yer verilecek, ardından ABD, Çin, Hindistan, Japonya, İsrail ve Türkiye'nin 2000-2020 yılları arasındaki savunma harcamalarının, ekonomik büyüme ve cari açık üzerinde etkisi konusunda panel veri analizi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Savunma harcamaları, ekonomik büyüme, cari açık, kalkınma

JEL Sınıflandırması: H50; H56

Analysis of the Relationship Between Economic Growth, Current Account Deficit and Defense Expenditures for Selected Countries

Abstract

It is important for development to have strong defense. In this respect, the amount a country will allocate for defense expenditure is directly proportional to its economic power. However, the impact of its defense expenditures on the economy is a matter of debate. In the study; The conceptual framework of defense expenditures, current account deficit and economic growth and a literature review on the subject will be included, followed by a panel discussion on the impact of the defense expenditures of the USA, China, India, Japan, Israel and Turkey between 2000 and 2020 on economic growth and current account deficit. data analysis will be done

Keywords: Defense expenditures, economic growth, current account deficit, development

JEL Sınıflandırması: H50; H56

1. Giriş

Günümüzde birçok ülke kalkınma düzeylerini arttırmak ve Dünya üzerinde alınacak olan kararlarda söz sahibi olabilmek için ülke savunmasını ve ekonomilerini güçlü tutma ihtiyacı içerisinde. Bu bakımdan bir ülkenin savunma harcamasına ayıracağı miktar o ülkenin ekonomik gücü ile doğru orantılı olmaktadır. Ancak savunma harcamalarına yapmış olduğu harcamaların ekonomi üzerindeki etkisi (ekonomik büyümelerine, cari işlemler dengesine, istihdam oranlarına, enflasyon oranlarına vb.) tartışma konusudur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, cildirmelih@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5854-9368.

Savunma harcamaları, ülkelerin geleceklerinin, refah düzeylerinin ve milli varlıklarının sürdürülebilirliğini sağlamak için, üretken olsun veya olmasın, azaltılması veya terk edilmesi muhtemel olmayan milli gelirlerinden ülkelerin ayırdıkları bütçe kalemidir. Adam Smith'in Savunma olarak yaptığı açıklama zenginlikten daha önemlidir, savunma harcamalarının öneminin ve bundan vazgeçmenin mümkün olmadığını ifadesidir.

Savunma harcamaları ve büyüme üzerine ilk çalışma Benoit (1973) tarafından yapılmıştır. Benoit'in araştırmasının sonucuna göre, gelişmekte olan ülkeler için savunma harcamaları ile büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu ve savunma harcamalarındaki %1'lik bir artışın büyümeyi %25 oranında arttıracığı sonucuna varmıştır. Savunma harcamaları teknolojik gelişme, Ar-Ge sağlama, kalifiye eleman yetiştirme, etkin talebi artırma, yeni üretim tekniklerini öğrenme, ekonomik büyümenin ön koşulu olarak görülme ve güvenliği sağlama gibi faydalarının yanı sıra refah ve ülkelerin kaynaklarından vazgeçmeleri ve kaynaklarını savunmaya ayırmaları nedeniyle ülkelerin büyüme düzeyleri, ülkelerin refah ve büyüme düzeylerinin de önünde engel oluşturmaktadır.

Çalışmada; savunma harcamaları, cari açık ve ekonomik büyümenin kavramsal çerçevesi ve konu ile ilgili literatür incelemesine yer verilecek, ardından 6 önemli ülkenin (ABD, Çin, Hindistan, Japonya, İsrail ve Türkiye) 2000-2020 yılları arasındaki savunma harcamaları ile ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi hakkında detaylı bilgiler verilerek belirtilen bu 6 ülkenin savunma harcamalarının, ekonomik büyüme ve cari açık üzerinde etkisi konusunda panel veri analizi yapılacaktır.

2. Savunma Harcamaları, Ekonomik Büyüme Ve Cari Açık Terimlerinin Kavramsal Çerçevesi

2.1. Savunma ve Savunma Hizmetlerinin Tanımı

Kelime anlamıyla bir saldırıya karşı koyma anlamına gelen savunma kelimesi, ülke savunması anlamında kullanıldığında ise o ülkenin korunmasını ve güvenliğini sağlayan askeri birimleri anlamına gelmektedir. Bunun yanında TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. Maddesinde; "Yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı; Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmak Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) vazifesidir." şeklinde ifade edilmektedir.

Savunma hizmeti, ülkenin bütünlüğünü tehdit edecek saldırılara karşı caydırıcılık teşkil etmesi, tehditin gerçekleşmesi durumunda ise bu tehdidin ortadan kaldırılarak karşılık verilmesini amaçlanmaktadır.

Savunma hizmetinin varlığı, devlet kavramı ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Çok önceki yıllardan beri devletin varoluşunun bir kanıtı olarak, müdafaa ile emniyet hizmeti, önemli bir kamu hizmeti şeklinde görülmüştür. Bazı bireyler üzerinde hâkimiyet teşkilatlanmasının ilk koşulu, farklı devletlerin benzer bireyler üzerine egemenlik iddiasının reddidir. Emniyet, devletin hâkimiyetinin başka devletlerin hâkimiyet iddialarına, karışmalarına karşı muhafazasıdır (Koban, 1998).

Savunma hizmeti 2 ayrı çeşitten faydayı beraber yaratmaktadır. Ülke geneline ya da belirli bir

bölgesine saldırı amacı olanları caydırma, saldırının gerçekleşmesi ile birlikte ülkeyi koruma ve saldıranların defedilmesidir. Savunmanın caydırıcı faydası, bölgenin kolluk kuvvetlerinin olası militanlardan daha yüksek düzeyde olmasına ve bunun gerçekliğine düşmanlarının güvenmesi ile alakalıdır.

Ülkenin tam anlamıyla askeri kuvveti bulunmasa dahi, muhtemel saldırganlar, saldırıdan beklemedikleri faydayı net bir şekilde geçecek olan zarara uğrayacaklarını düşünürlerse, yine savunmanın caydırıcı işlevi gerçekleşmiş olacaktır. Savunmanın caydırıcı unsuru, savunmanın gerçekleştirilmesine değil, üstün savunma yetisinin varlığının ilan edilmesine, muhtemel dâhilindeki saldırganlarca bilinir olmasına ve kabul edilmiş olmasına dayanmaktadır. Buna karşın savunmanın koruyucu ve defetme unsurları ise, saldırı başladıktan sonra, silahların kullanılmasıyla gerçekleştirilmektedir. Bir başka söyemle bu iki unsur eyleme dayanmaktadır. Bu açıdan koruma ve defetme unsurlarının, ülke egemenlik alanını örtmesi gerekmektedir (Bulutoglu, 2008).

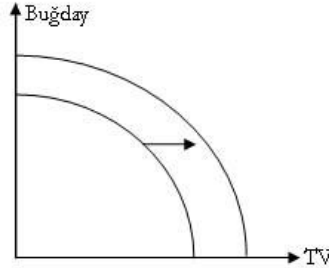
2.2. Ekonomik Büyüme

Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün (ICAO) 39. Genel Kurulunda havacılık sektörü odaklı emisyon azaltımında Uluslararası Havacılık için Karbon Telafi ve Azaltım Planı-CORSIA (Carbon Offsetting and Reduction Scheme for International Aviation) isimli bir mutabakat sağlanmıştır. CORSIA'nın amacı zehirli gaz emisyonlarının azaltılmasını sağlamaktır. Bununla ilgili olarak çevreye daha az zarar veren yakıtların kullanımı artırma, temiz teknolojiye yatırım yapma ve dünyadaki orman alanlarının artırılması gibi hedefler belirlenmiştir. 2020 yılından sonraki oluşacak olan emisyon miktarındaki artışın düşürülmesi için CORSIA uçak operatörlerine karbon salınım artışı için emisyon birimleri almasını öngörmektedir. CORSIA ile ilgili mutabakat sağlansa da doğrudan uygulamaya geçilmeyecektir. Ülkelerin özel durumlarına bakılarak aşamalı olarak geçiş yapılacaktır. 2021-2026 yılları arası CORSIA sadece gönüllü olarak kabul eden ülkeler arasında uygulanacaktır. 2026 yılından sonra ise Az Gelişmiş Ülkeler ve Küçük Ada ülkeleri hariç olmak üzere uygulama zorunlu hale gelecektir. Dünyanın dört bir yanına seferler yapılan havacılık sektöründe de yayılan zehirli gazlar tüm ülkeleri etkileyen dışsallıklar ortaya çıkarmaktadır. Bu zehirli gazlar konusunda firmaların tek bir oluşuma hesap vermesi önem arz etmektedir. Aksi halde her ülkenin farklı vergi, fiyatlandırma gibi uygulamaları sektör için etkisizliğine yol açacaktır. Havacılık sektöründe oluşabilecek bu risklerden ötürü CORSIA önem arz etmektedir (IATA, 2017).

2.2. Ekonomik Büyüme

İktisatçılar arasında özellikle 1960'lı yıllardan sonra gündeme gelen ekonomik büyüme kavramı üretim kapasitesinde mal ve hizmetin artışı olarak tanımlanabilir. Başka bir tanımla ekonomik büyüme; fert başına düşen reel gelirdeki artışlardır. Daha kapsamlı bir tanımlamaya göre ise, "Bir ülkenin, sahip olduğu kıt kaynakların miktarını artırarak veya onların kalitelerini iyileştirerek üretim olanakları sınırlarını genişletmesi veya üretim teknolojisini ve kurumsal çerçeveyi değiştirerek daha yüksek üretim düzeylerine çıkması" ekonomik büyüme (economic growth) olarak ifade edilmektedir (Üstünel, 2003, s. 58). Bu artışlar ise, ülkenin üretim hacminin veya potansiyelinin artması ile ya da üretim faktörlerinin daha etkin kullanılmasıyla mümkün olmaktadır.

Şekil 1'i incelediğimizde, üretim olanakları eğrisi, kaynakların tam ve etkin kullanılması halinde üretilebilecek en yüksek mal miktarını (en yüksek miktarda buğday ve TV üretimini) vermektedir. Üretim olanakları eğrisinin sağa doğru kayması ile ekonominin büyüdüğü ifade ederken, sola doğru kayması ise ekonominin küçüldüğünü ifade etmektedir. Eğrinin altında kalan bir noktada üretimin yapılması durumunda, ekonomideki kaynaklar etkin kullanılmadığı anlamına gelmektedir.

Şekil 1: Büyüme

Kaynak: Parasız, 1997, s. 4

Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Faktörler

- Beşeri sermaye; bireylerin sahip olduğu bilgi, beceri, yetenek, tecrübe gibi özelliklerdir. İnsanların bu özelliklerinin artması üretimi arttırmakta bu da ekonominin büyümesine neden olmaktadır.

- Fiziksel sermaye; ülkelerin sahip olduğu makine, araç-gereç, hammadde, tesisler, vb. özellikleridir. Çalışan bir bireye daha fazla sermaye düşmesi durumunda, üretim daha fazla olacaktır ve ekonomik büyüme daha fazla gerçekleşecektir.

- Teknolojik gelişme; Teknoloji, üretim aşamasındaki bilgi, teknik ve yöntemlerin bütünüdür. Teknolojik gelişmeler; yenilik, buluş ve yayılma olmak üzere üç aşamada incelenebilir. Yenilik, buluşun kullanıma geçirilmesi; buluş, yeni bir fikir ortaya konması, yayılma ise yeniliğin firmalar veya kullanıcılar arasında yaygınlaşmasıdır (Erbaykal, 2007, s. 28).

- Siyasi, sosyal ve kültürel faktörler; ekonomik büyümeyle ilişkisi tam olarak belirlenememekle beraber etnik kimlik, güven, dil, din, inanç, davranış vb. etkenlerin ekonomik büyümeyle etkileyen özellikler olduğu sayılabilir.

- Doğal kaynaklar; İnsanlar, üretimde gereken bir takım girdileri doğadan karşılarlar. Yer üstünde ormanlar, denizler, göller, akarsular, dağlar vb. doğa faktörleri; yer altında ise madenler, yeraltı suları vb. doğa unsurları doğal kaynaklara örnek verilebilir (Pekin, 1995, s. 17).

2.3. Cari Açık

Bir ülkenin ihracatının ithalatından az olması, diğer bir ifadeyle bir ülkenin ürettiklerinin tükettiklerinden az olması cari açıktır. Yani bir ülkeye giren dövizin çıkan dövizden daha az olması durumudur (Cesur, İrez 2019: 88).

Dış ticaret dengesi, hizmetler dengesi, yatırım geliri dengesi ve cari transferlerden oluşan cari işlemler dengesi kalemlerinin toplamı sonucunda pozitif bir değere ulaşılması durumunda cari fazla, negatif bir değere ulaşılması durumunda ise cari açık oluşmaktadır.

Cari işlemler dengesi hesabı, ödemeler dengesinin en temel kalemlerinden birisi olup, günlük değişimlerinin titizlikle izlendiği bir hesap kalemidir. Cari işlemler hesabı; bir ülkede yerleşik bulunanların, diğer ülke yerleşikleri arasında yapmış oldukları mal ve hizmet satışlarından, bu mal ve hizmetlere yaptıkları ödemeler ile net faiz ödemeleri ve karşılıksız transferlerin toplamından oluşmaktadır.

2.4. Savunma Harcamaları ile Ekonomik Büyüme ve Cari Açık Arasındaki İlişki

Askeri ve sivil personelin iç ve dış tehditlere karşı hazır olması için yapılan harcamalar olarak tanımlanabilecek savunma harcamaları, bu harcamaların ülke ekonomisine etkileri iktisat literatürünün temel araştırma alanlarından biridir. Devlet olmanın gerekliliklerinden biri olan savunma harcamaları, eğitim, sağlık, altyapı harcamaları gibi karlı yatırımların önüne geçebilir; ayrıca savunma harcamaları bahsedilen bu alanlardaki yatırımların azalmasına neden olabilir (Bekmez ve Destek, 2013). Bölgesel çatışmalar, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar, ülke içi ve ülkelerarası çıkar çatışmaları gibi sorunların çözümüne yönelik harcamalar, diğer alanlarda kullanılan kaynakları savunmaya yönelttiğinden maddi sıkıntılar yaşanabilmektedir. Örneğin yüksek teknolojiye sahip alet ve malzemeleri ithalat yoluyla alan ülkelerdeki harcamalar, cari açığın artması, iç ve dış piyasaya yönelik üretim seviyesinin düşmesi gibi ekonomik sorunları tetikleyebilmektedir (Işık ve Kılınç, 2015:24-25).

Ülkelerin ekonomik büyüme ve cari açık düzeyleri, rekabet güçleri ve diğer ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri nedeniyle ön plana çıkmaktadır. Savunma harcamaları, ekonomik büyüme ve cari açık arasındaki ilişki konusunda genel olarak iki farklı görüş bulunmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi ilk görüş savunma harcamalarının kaynakların israfına neden olarak ekonomiyi olumsuz etkilediği yönündedir. Diğer bir görüş ise savunma harcamalarının barış, güven ve refahın garantisi olduğudur (Dunne, 2012:550; Dunne ve Tian, 2013:2-3). Bu üç değişkenin yönü ve boyutu ülkeler açısından oldukça önemli hale gelmektedir.

3. Literatür Taraması

Literatürde savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi konusunda birçok çalışma yapılmış olmasının yanında savunma harcamalarının cari işlemler dengesi üzerindeki etkilerini inceleyen çok az çalışma bulunmaktadır. Yapılan çalışmalara baktığımızda:

Benoit (1973), gelişmekte olan 44 ülke için En Küçük Kareler Yöntemi ile yapmış olduğu araştırma sonucunda savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Yapılan bu çalışma ile bu kavramlar üzerinde tartışmalar yaşanılmaya başlamış ve savunma harcamaları konusunda literatür oluşmuştur.

Benoit ile aynı sonuçlara ulaşan çalışmalara baktığımızda; Landau (1986), 1960-1980 yılları arasındaki veriler ile 65 az gelişmiş ülke için yapmış olduğu çalışmada savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif olarak çok az etkilediğini tespit etmiş, Sezgin (2001), Türkiye'nin 1956-1994 yılları arasındaki verilerini inceleyerek savunma harcamalarının artmasının ekonomik büyümeyi arttırdığını ancak savunma harcamalarının tasarruflar ve dış ticaret dengesine ciddi bir etkisinin olmadığını belirtmiş, Körpe Gürsoy (2019), 1970-2017 yılları arasındaki G-7 ülkelerinin verilerini inceleyerek panel veri yöntemiyle analiz etmiş ve savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi küçük bir oranda pozitif olarak

etkilediğini tespit etmiştir.

Literatürde savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi tespit edilemeyen çalışmalara baktığımızda; Chowdhury (1991), gelişmekte olan ülkeler için yapmış olduğu çalışması sonucunda Granger nedensellik analizini kullanmış ve savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığını ortaya koymuş, Doğan (2018), Türkiye ve G-8 ülkeleri için panel veri ve zaman serisi yöntemiyle yapmış olduğu çalışmasında savunma harcamalarına dayalı bir ekonomik büyüme modelinin olmadığı gibi ekonomik büyüme oranlarında savunma harcamalarını etkileyecek boyutta olmadığını tespit etmiştir. Başka bir deyişle değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmadığını belirtmiştir.

Literatürde savunma harcamaları ile cari açık arasında nedensellik ilişkisi tespit etmeye çalışan analizlere baktığımızda; Sezgin (2001), Türkiye için yapmış olduğu çalışması sonucunda EKK regresyonu analizini kullanmış ve savunma harcamaları ile cari açık arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edememiş, Alozius (2015), 30 OECD ülkeleri için OLS yöntemiyle yapmış olduğu çalışmasında savunma harcamalarının cari açığı pozitif olarak etkilediğini tespit etmiştir.

savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin ülkeden ülkeye farklı sonuçlar verdiğini belirtmiştir.

Budak (2018), Türkiye’de 1980-2016 yılları arasındaki verileri inceleyerek VAR yöntemi kullanılmış ve savunma harcamalarının istihdamı negatif olarak etkilediğini tespit etmiştir.

Bayraktar (2019), Türkiye’nin 1990-2017 yılları arasındaki verilerini Granger nedensellik analizi yöntemiyle incelemiştir. Yapılan analiz sonucunda savunma harcamaları ile cari işlemler dengesi üzerinde uzun dönemde pozitif bir nedensellik, ekonomik büyüme üzerinde kısa dönemde negatif bir nedensellik, işsizlik ve enflasyon üzerinde kısa ve uzun dönem için negatif bir nedensellik tespit etmiştir.

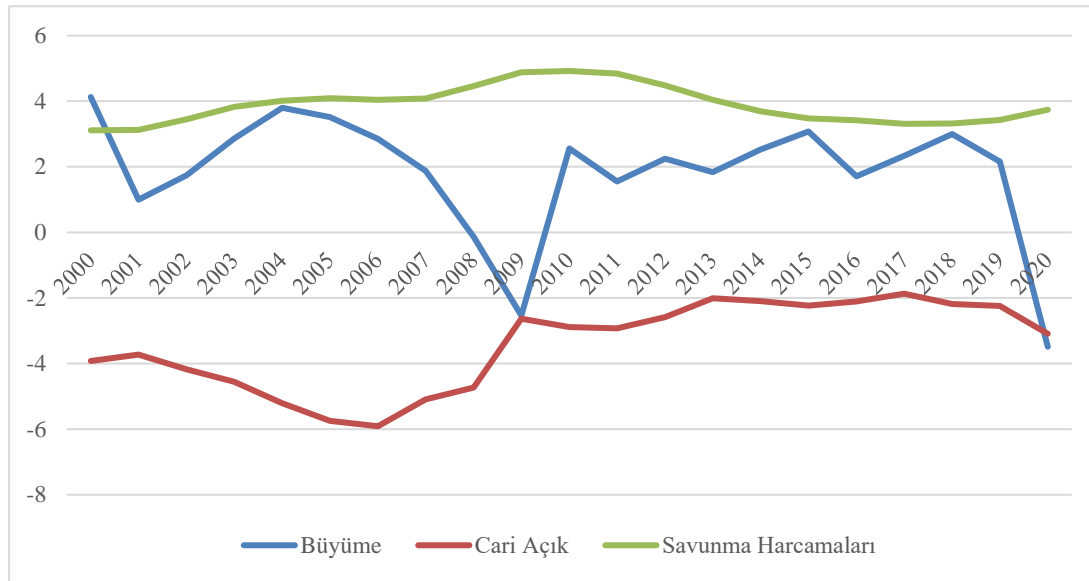
4. ABD, Çin, Hindistan, Japonya, İsrail ve Türkiye’nin Savunma Harcamaları, Ekonomik Büyüme ve Cari Açık İlişkisi

4.1. ABD

Şekil-2 incelendiğinde, 2008, 2009 ve 2020 yılı için ABD ekonomisinin negatif büyüme gösterdiği görülmektedir. 2008 yılı için %-0,14, 2009 yılı için %-2,5 ve 2020 yılı için %-3,5’lik negatif büyümeler, 2009 küresel krizi ve 2020 Covid-19 salgını dolayısıyla gerçekleşen kriz ortamından kaynaklandığı belirtilebilir. Son 20 yıl için belirtilen yıllar haricinde ABD ekonomisi negatif büyüme gösterememiştir. 2000 yılı için büyüme oranı %4,13, 2004 yılı için ise %3,8 olup, bu iki yıl, son 20 yıllık veriler içerisinde en yüksek oranın oldukları yıllardır.

Savunma harcamalarının GSMH içerisindeki paylarına kriz dönemleri için bakıldığında, 2008 yılı %4,5, 2009 yılı %4,9 ve 2020 yılı %3,74’tür. Görüldüğü gibi, ekonomik büyümenin negatif olduğu yıllarda dahi ortalamanın üstünde bir oranla savunma harcamaları gerçekleştirilmiştir.

Cari açık verileri de GSMH içerisindeki pay ile oranlanmış olup, yine 2008 yılı için %-4,73, 2009 yılı için %-2,62 ve 2020 yılı için %-3,1 şeklinde gerçekleşmiştir. Genel itibariyle cari ödemeler dengesi sürekli negatif konumda bulunmaktadır.

Şekil 2. ABD'ye ait büyüme, cari açık ve savunma harcamaları (2000-2020)

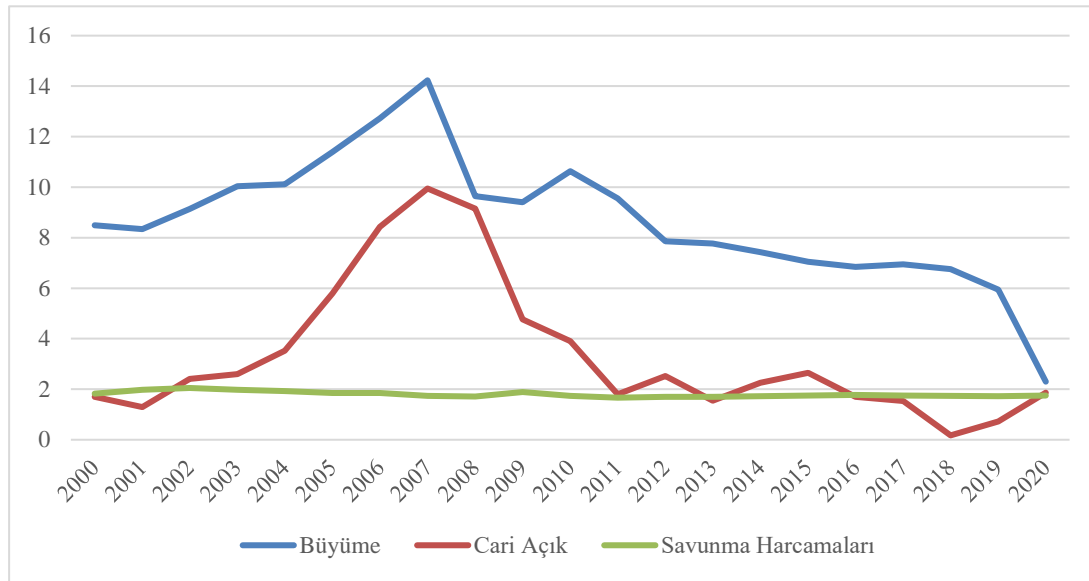
Kaynak: SIPRI ve World Bank Data verileri işlenerek Microsoft Excel programından elde edilmiştir.

4.2. Çin

Çin için savunma harcamaları, cari açık ve ekonomik büyüme verileri incelendiğinde, büyüme ve cari açık için negatif gerçekleşen yılın olmadığı dile getirilebilir. Ekonomik büyüme anlamında 2009 küresel kriz döneminde dahi %9,4 ve 2020 Covid salgınının Çin'de patlak vermesine karşın %2,3 büyüme göstermesi, ekonomik yapının güçlülüğünü göstermektedir. 2000 yılından itibaren %8'in üstünde bir büyüme performansı ve pozitif görünümde seyreden cari ödemeler dengesi, Çin'in küresel güç ve dünyanın üretim merkezi olmasının kanıtı niteliğindedir.

Son 20 yıllık dönemde en fazla büyüme oranı 2007 yılında gerçekleşmiş olup %14,2 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşın en düşük büyüme oranı ise pozitif bir görünümde 2020 yılı için gerçekleşmiştir.

Cari ödemeler dengesi oranları ise seçili yıllarda negatif olmamıştır. Ekonomik büyümenin rekor kırdığı yıl olan 2007 yılında cari ödemeler dengesi %9,95 oranında fazla vermiştir. Son yıllara doğru bu oran azalmış olsa da negatif görünümde hiç olmamıştır. 2020 yılı için %1,86'dır. Savunma harcamalarının oranı ise 2000 yılı için %1,83 şeklindedir. 2002 yılında GSMH'nin %2'sine tekabül eden savunma harcamaları son yıllarda %1,7 düzeylerinde gerçekleşmiştir.

Şekil 3. Çin'e ait büyüme, cari açık ve savunma harcamaları (2000-2020)

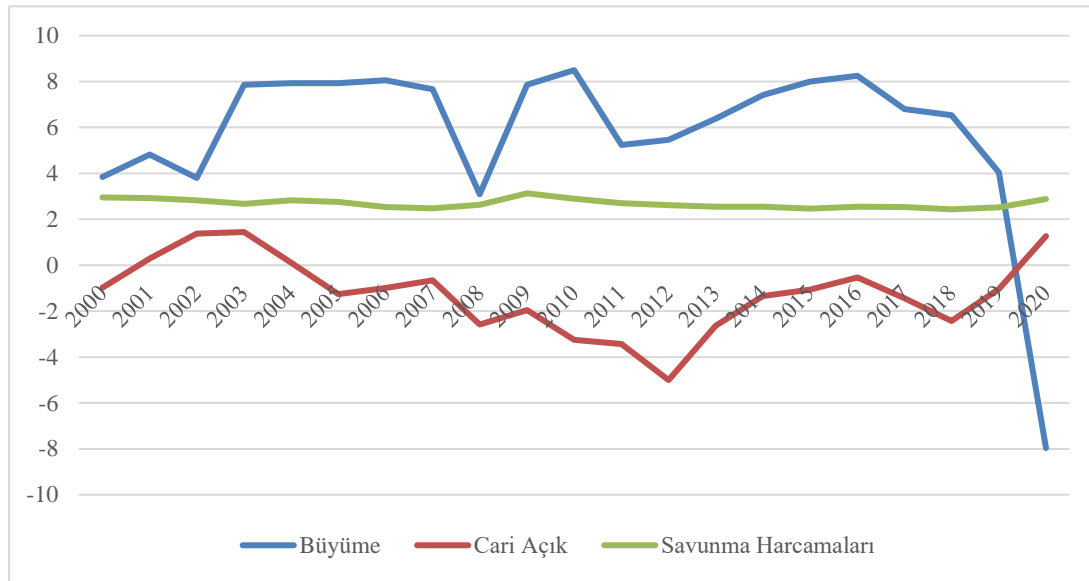
Kaynak: SIPRI ve World Bank Data verileri işlenerek Microsoft Excel programından elde edilmiştir.

4.3. Hindistan

Hindistan'ın son 20 yıllık verileri, Çin kadar olmasa da ekonomik büyüme anlamında yüksektir. Son 20 yılda sadece 2020 yılı %-8 olan ekonomik büyüme oranı geri kalan yıllarda pozitif görünümde olup, %4'ün üstündedir. 2010 yılında %8,5 ile en yüksek ekonomik büyüme oranına sahip olan ülke, 2020 yılından sonra en düşük oranını %3,1 ile 2008 yılında gerçekleştirmiştir.

Büyüme oranlarındaki pozitif görünüm cari ödemeler dengesinde ise görece olarak iyi değildir. Cari ödemeler dengesinin GSMH içerisindeki payı, genel itibariyle negatif görünümde. En yüksek büyüme oranına sahip olduğu yıl olan 2010 yılında cari ödemeler dengesi %-3,25 oranında gerçekleşmiştir. İlgili verinin en düşük olduğu yıl ise %-5 ile 2012 yılıdır. Son olarak 2020 yılı için değer ise %1,25 olarak pozitif yönde gerçekleşmiştir.

Savunma harcamalarının GSMH içerisindeki payı son 20 yıl için ortalama %2,5 civarındadır. 2009 yılı için bu oran %3,13 ile en yüksek seviyeye çıkmıştır. Bundan sonraki en yüksek seviye 2000 yılında gerçekleşmiş olup %2,95'tir. 2020 yılında savunma harcamaları oranı %2,9 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 4. Hindistan'a ait büyüme, cari açık ve savunma harcamaları (2000-2020)

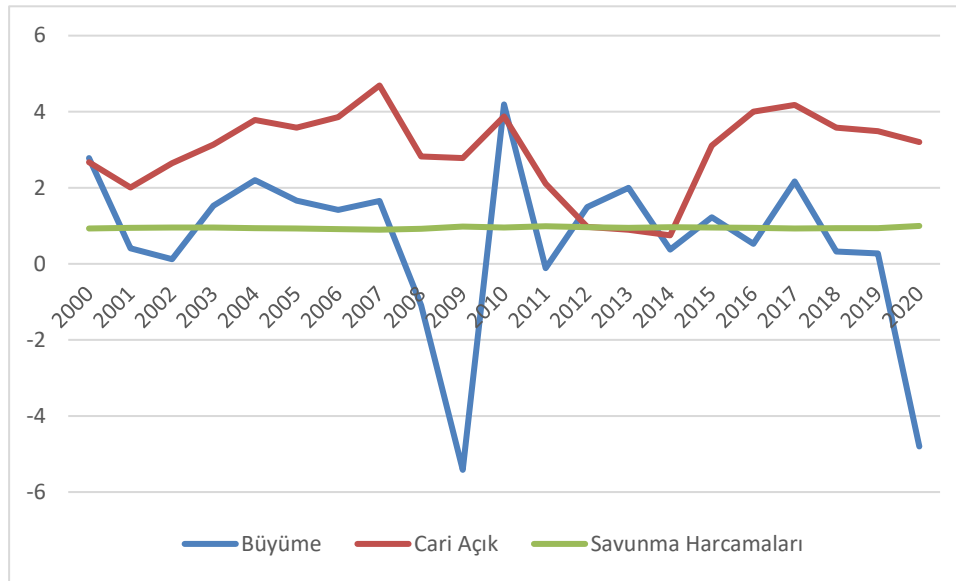
Kaynak: SIPRI ve World Bank Data verileri işlenerek Microsoft Excel programından elde edilmiştir.

4.4. Japonya

Japonya, 2009 yılından sonra en düşük ekonomik büyüme oranını %-4,8 ile 2020 yılında gerçekleştirmiştir. Covid-19 pandemisinin etkilerinin oldukça yüksek olduğu, bu veriler ile açıklanabilir. 2009 yılı için ise küresel ekonomik krizin etkilerinin görüldüğü dile getirilebilir. 2009 yılı ekonomik büyüme oranı %-5,41 şeklinde gerçekleşmiştir. Ekonomik büyüme oranı için son 20 yıllık veriler, genel itibariyle Japonya'nın %0-1 arasında büyüme gerçekleştirdiğini göstermektedir. Büyük oranda negatif geçen yıllardan sonra, takip edilen yıllarda yine büyük oranda pozitif büyüme gerçekleştirmiştir. Bu duruma örnek olarak 2009-2010 ve 2011-2012 yılları verilebilir. Bu açıdan Japon ekonomisi takip eden yıllarda toparlanma gerçekleştiriyor denilebilir.

Cari ödemeler dengesi verilerinde ise son 20 yıl için negatif geçen yıl bulunmamaktadır. Son 20 yılda en düşük cari ödemeler dengesi oranı %0,74 ile 2014 yılına aittir. Buna karşın en yüksek oran %4,7 ile 2007 yılına aittir.

Savunma harcamalarında ise adeta istikrar sözkonusudur. Son 20 yılda veriler %0,8-1 arasında değişmektedir. Ekonomik büyümenin negatif çıktığı 2009 yılı için savunma harcamaları oranı %0,98 şeklinde gerçekleşmiştir. Yine ekonomik büyümenin negatif olduğu 2020 yılı için savunma harcamaları oranı %0,99 şeklindedir. Sonuç olarak, Japonya için ödemeler dengesi pozitif, savunma harcamaları ve birkaç yıl haricinde ekonomik büyüme stabil konumda gözükmektedir.

Şekil 5. Japonya'ya ait büyüme, cari açık ve savunma harcamaları (2000-2020)

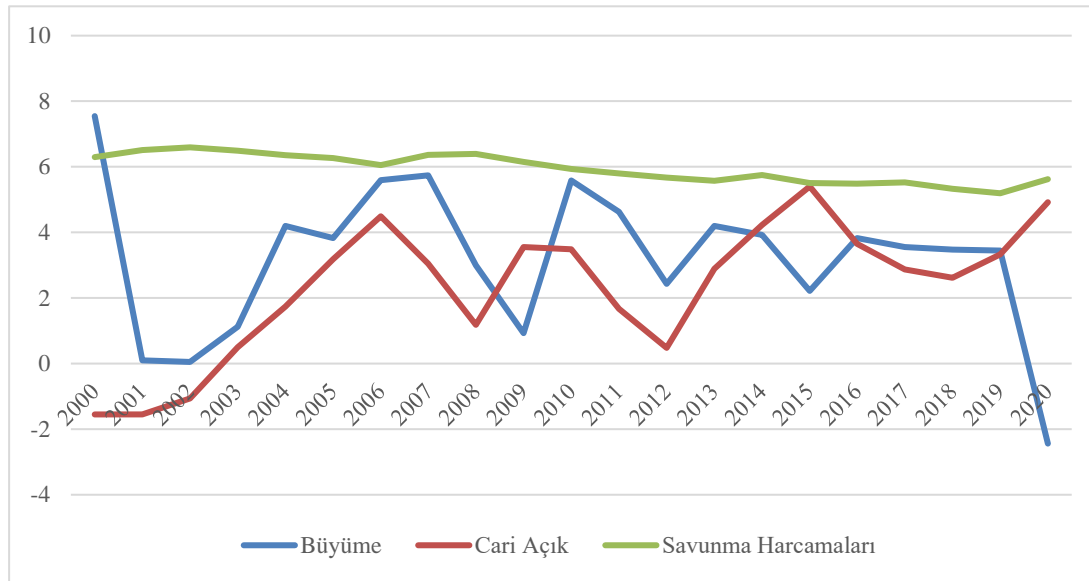
Kaynak: SIPRI ve World Bank Data verileri işlenerek Microsoft Excel programından elde edilmiştir.

4.5. İsrail

İsrail'in ekonomik büyüme verileri 2020 yılı haricinde pozitif görünümündedir. 2020 yılı için bu oran $\%-2,43$ olarak gerçekleşmiştir. 2001, 2002 ve 2009 yıllarında $\%0-1$ arasında gerçekleşen ekonomik büyüme oranı, 2000 yılında en yüksek seviyede gerçekleşmiş olup $\%7,54$ 'tür. Bu yıldan sonraki en yüksek oran, $\%5,74$ ile 2007 yılına aittir. 2002 yılından itibaren $\%3$ 'ün üzerinde bir ekonomik büyüme performansı bulunmaktadır. 2009 küresel kriz yılı için bu oran $\%0,9$ şeklinde gerçekleşmiştir.

Cari ödemeler dengesi ise 2002 yılından itibaren sürekli pozitif şekilde gerçekleşmiştir. 2000 yılı için cari ödemeler dengesi $\%-1,54$, 2001 yılı için $\%-1,55$ ve 2002 yılı için $\%-1,06$ şeklinde gerçekleşmiştir. 2015 yılında cari fazlanın en fazla verildiği yıldır. İlgili yıl için cari ödemeler dengesi GSMH oranı $\%5,4$ 'tür. Son 20 yılda tek negatif ekonomik büyümenin olduğu 2020 yılında ise cari ödemeler dengesi $\%4,92$ 'lik performans göstermiştir.

Savunma harcamaları incelendiğinde, seçili ülkeler arasında en yüksek orana sahip olan ülke İsrail'dir. Son yıllarda görece olarak düşüş gösterse de $\%5,2$ 'nin altına hiç düşmemiştir. Bu oran da 2019 yılına aittir. 2020 yılı için $\%5,62$ oranında GSMH'den pay alan savunma harcamaları, 2002 yılında $\%6,6$ ile en yüksek düzeyine çıkmıştır.

Şekil 6. İsrail'e ait büyüme, cari açık ve savunma harcamaları (2000-2020)

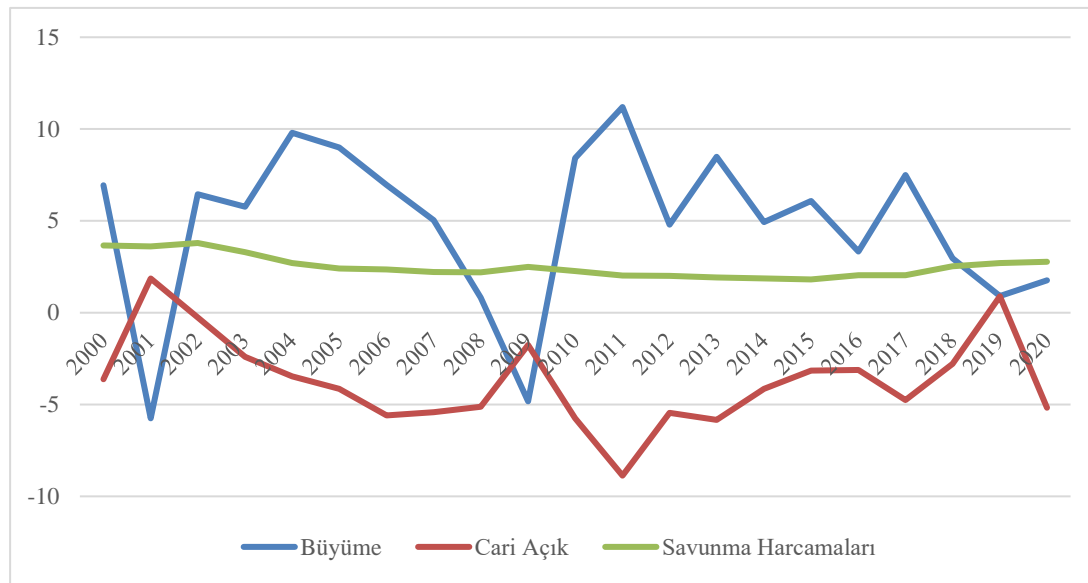
Kaynak: SIPRI ve World Bank Data verileri işlenerek Microsoft Excel programından elde edilmiştir.

4.6. Türkiye

Ekonomik büyüme verilerinde Türkiye son yıllar ve kriz yılları haricinde %4'ün üzerinde bir büyüme gerçekleştirmiştir. 2000 yılında %7 büyüyen ülke, 2001 krizi ile %-5,75 büyüme gerçekleştirmiştir. Sonraki yılda toparlanma görülmüş olup %6,44 oranında büyüme olmuştur. 2009 krizi ile birlikte %-4,82 oranında büyüyen Türkiye, yine bir sonraki yıl %8,42 büyüerek toparlanma göstermiştir. Son 20 yıllık süre içerisinde en yüksek büyüme oranı %11,2 ile 2011 yılına aittir. Seçili ülkeler arasında ekonomik büyüme verileri ile ilgili en ilgi çekici yıl ise 2020 yılıdır. Tüm ülkeler negatif büyüme performansı sergilerken Türkiye ilgili yıl için %1,75 büyüme göstermiştir.

Cari ödemeler dengesi verileri ise 2001 ve 2019 yılları haricinde negatiftir. 2001 yılında %1,86 olarak pozitif bir şekilde gerçekleşen cari ödemeler dengesi, 2019 yılında %0,88 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik büyümenin rekor kırdığı yıl olan 2011 yılı, cari ödemeler dengesi açısından da negatif pozisyonda en yüksek oranın olduğu yıldır. İlgili yılda cari ödemeler dengesi oranı %-8,87 olarak gerçekleşmiştir. Ekonominin negatif oranda en fazla küçüldüğü yıl olan 2001 yılında ise cari ödemeler dengesi %1,86 ile seçili yıllar arasında en iyi performansını göstermiştir.

Savunma harcamaları oranı 2000 yılından 2015 yılına kadar düşüş eğiliminde olsa da 2015 yılından itibaren yükselişe geçmesine rağmen 2000'li yıllardaki oranını henüz yakalayabilmiş değildir. Savunma harcamalarının GSMH içerisindeki payı açısından en yüksek olduğu yıl %3,8 ile 2002 yılıdır. Bu oranın en düşük olduğu yıl ise %1,81 ile 2015 yılıdır. 2009 kriz yılı için savunma harcamaları oranı %2,5 düzeyinde gerçekleşmiş olup, 2020 yılı için ise %2,8 şeklindedir.

Şekil 7. Türkiye'ye ait büyüme, cari açık ve savunma harcamaları (2000-2020)

Kaynak: SIPRI ve World Bank Data verileri işlenerek Microsoft Excel programından elde edilmiştir.

5. Veriseti, Metodoloji ve Ekonometrik Analiz

Çalışmanın veri seti, 2000-2020 yıllarını kapsamakta olup, yıllık verilerden oluşmaktadır. Çalışmada Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, İsrail, Japonya, Çin ve Türkiye'ye ait savunma harcamaları, ekonomik büyüme ve cari açık verileri kullanılmıştır. Savunma harcamalarına ilişkin veriler Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü'nden (SIPRI), cari açık ve ekonomik büyüme verileri ise World Bank Data'dan elde edilmiştir. Araştırma ekonometrik panel veri yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmada öncelikle yatay kesit bağımlılığına bakılmış olup, daha sonra verilerin homojenlikleri test edilmiştir. Sonraki aşamada hem birinci nesil hem de ikinci nesil birim kök testleri uygulanmıştır. Son aşama olarak panel ARDL testi yapılmış olup, değişken arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada gerçekleştirilen ekonometrik analizler, Eviews 12.0 programı ile yapılmıştır. Veri setine ilişkin açıklayıcı bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Veri setine ait tanımlayıcı bilgiler

Değişken	Kısaltma	Açıklama	Veri kaynağı
Savunma Harcamaları	defsp	Savunma harcamalarının GSMH içerisindeki payı (%)	SIPRI
Ekonomik Büyüme	growth	Ekonomik büyümenin bir önceki yıla göre değişimi (%)	World Bank Data
Cari Açık	cad	Cari açığın GSMH içerisindeki payı (%)	

Pesaran vd. (1997), Pesaran vd. (2004), tek denklem modellerinde eşbütünleşme analizi için ARDL yaklaşımını önermiştir. ARDL'nin eşbütünleşme yaklaşımı, uzun dönemli bir ilişkiyi tahmin etmek için iki adım içerir. İlk adım, tüm değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını araştırmaktır. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki (eşbütünleşme) varsa, ikinci adım ARDL modelinin sonuçlarına göre uzun dönem katsayılarının tahmin edilmesidir. Onlara göre, bu yaklaşımın panel verilerde kullanılması için uzun dönem parametrelere çapraz denklem İlk model cari açığın bağımlı, savunma harcamalarının bağımsız değişken olduğu modeldir. Modele ilişkin ARDL sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. ARDL (1,3) Testi Sonuçları

Uzun Dönem			
değişken	katsayı	t-ist.	prob
defsp	6.102832	3.811951	0.0002*
Kısa Dönem			
değişken	katsayı	t-ist.	prob
defsp	-0.396400	-1.452815	0.0000*
C	-4.618558	-1.736316	0.0000*

Not: Optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike bilgi kriteri kullanılmıştır.* %1 anlamlılık düzeyini işaret etmektedir.

Bağımlı değişkenin cari açık olduğu modele ilişkin ARDL sonuçları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Modele ilişkin bulgular incelendiğinde, hem uzun dönemde hem de kısa dönemde anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Buna göre uzun dönemde savunma harcamaları cari açığı pozitif yönde etkilemektedir. Savunma harcamalarındaki (defsp) %1'lik artış, cari açığı (cad) %6,1 oranında artırmaktadır. Kısa dönemde ise negatif bir ilişki söz konusu olup, savunma harcamalarındaki (defsp) %1'lik artış cari açığı (cad) %0,3 düşürmektedir.

Çalışmada kullanılan ikinci modelde bağımlı değişken ekonomik büyüme olup, bağımsız değişken savunma harcamalarıdır. Modele ilişkin ARDL sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. ARDL (4,2) Testi Sonuçları

Uzun Dönem			
değişken	katsayı	t-ist.	prob
defsp	0.853914	1.627651	0.1074
Kısa Dönem			
değişken	katsayı	t-ist.	prob
defsp	-13.88619	-2.787862	0.0000*
C	0.588121	3.181104	0.0000*

Not: Optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike bilgi kriteri kullanılmıştır.* %1 anlamlılık düzeyini işaret etmektedir.

Bağımlı değişkenin ekonomik büyüme olduğu modele ilişkin ARDL sonuçları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Modele ilişkin bulgulara bakıldığında uzun dönemde bir ilişkinin varlığı söz

konusu değildir. Buna karşın kısa dönemde ise negatif bir ilişki söz konusu olup, savunma harcamalarındaki (defsp) %1'lik artış, ekonomik büyümeyi (growth) %13 daraltmaktadır. Buna göre, seçili ülkelerdeki savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi kısa dönemde daralttığı dile getirilebilir. Kısıtlamaları maksimum olabilirlik tahmini ile uygulanmalıdır.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Bir kamu görevi olarak savunma harcamaları, devletlerin varlıklarının ve egemenliğinin bir göstergesi olarak görülen ilk gerekliliktir. Savunma harcamalarının, ulusal güvenliği sağlamak ve ülkelerin ulusal çıkarlarını korumak amacıyla yapıldığı bilinmektedir. Savunma hizmetleri, güven duygusunu sağlamak ve sürdürülebilirliğini korumak için caydırıcı tedbirler almaktadır.

Eskiden beri savunma harcamalarının büyümeyi nasıl etkilediği, politika yapımcılar ve ekonomistler arasında tartışmalı bir konu olmaya devam etmiştir. Literatürde savunma harcamaları ile büyüme arasındaki negatif ilişki dışlama etkisi ile açıklanırken, pozitif ilişki arz tarafı ve toplam talepteki artış ile açıklanmaktadır. Ayrıca savunma harcamalarının az gelişmiş ülkelerde büyümeyi azalttığı belirtilmektedir.

Duruma bütçe açıkları açısından bakıldığında da durum çok farklı değildir. Bütçe gelirleri üzerinde baskı oluşturan savunma harcamaları, devletlerin borçlanma ihtiyaçlarını artırabilir. Uluslararası finans piyasalarından borçlanma ihtiyacı dolaylı etkiler olarak tanımlanmaktadır. Savunma silah ve teçhizatı ihtiyacının ülkelerin silah ithalatı ile karşılanması durumunda, dış savunma harcamalarının finansmanı sağlandığı takdirde ülkelerin ödemeler dengesi ve cari açık üzerinde farklı etkileri olacaktır.

Çalışmada verilerden yola çıkarak gerçekleştirilen ekonometrik analizi sonucunda ise savunma harcamaları ile ekonomik büyüme ve cari açık verileri arasında anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Öncelikle gerçekleştirilen yatay kesit bağımlılığı sonucuna göre, veriler arasında bağımlılık tespit edilmiş, daha sonra homojenlik testi uygulanmıştır. Verilerin heterojen dağıldığı görülmesi üzerine gerçekleştirilen birim kök testlerinde hem ikinci nesil panel birim kök testi hem de heterojenliğe uyum sağlayan birim kök testi yapılmıştır. Serilerin farklı düzeylerde durağanlaştığı görülünce tahminleme yöntemi olarak ARDL testi gerçekleştirilmiştir. Bağımlı değişkenin ekonomik büyüme ve cari açık serileri olduğu iki farklı model kurulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, hem uzun dönemde hem de kısa dönemde anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir.

Özellikle 24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Rusya-Ukrayna savaşı ile dünyanın kısa süreli bir krize girmesine ve ülkelerin savunma harcamalarını artış eğilimine girmesine sebebiyet vermiş, aynı zamanda artan enerji ve tahıl fiyatları ile Dünya'yı zor durumda bırakmıştır.

Covid-19 pandemisi sebebiyle Ülkelerin Merkez Bankaları'nın para basma politikası sonucunun da artan enflasyon oranlarına savaş ekonomisinin de eklenmesi ile ABD'de 2 dönem ekonomik küçülme görülmüş ve bu durum ekonomide teknik olarak resesyona girildiğini göstermektedir.

ABD'de enflasyon oranının yıllık bazda %8,5 seviyelerine ulaşması (son 40 yılın zirvesi) ile Merkez Bankaları Sistemi (Federal Reserve/FED) faiz oranlarını 2022 yılının Temmuz ayı itibarıyla %2.5 seviyesine yükseltmiş ve Euro Bölgesi, Güney Kore, İsviçre, İngiltere gibi

ülkelerde dahil olmak üzere dünya genelinde faiz oranlarında artışa gidilmiştir. Bu durum dünya genelinde yatırımların ve istihdam oranlarının azalmasına, ekonomilerin küçülmesine ve enerji konusunda dışarıya bağımlı olan ülkelerde cari açıkların artmasına sebebiyet vermektedir.

Görüldüğü üzere özellikle enerjide dışa bağımlı olan ülkeler, ekonomik büyümesini sürdürebilir hale getirmek için döviz kısıtlılığı ile baş başa kalmakta ve bunun yanında savunma sanayisi gelişmemiş ülkeler, ülke güvenliğini yeterli düzeyde sağlayarak piyasadaki diğer alanların sağlıklı bir şekilde işlemesi için savunma sanayi ürünlerini dışarıdan ithal etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum ise bu ülkeleri döviz kısıtlılığı ile karşı karşıya bırakabilmektedir. Çalışmam bu sebeple politika yapıcılara, kamu gelirlerine yön verilmesi konusunda literatüre katkıda bulunabilir.

Kaynakça

- Abu-Bader, Suleiman, Abu-Qarn, Aamer S. (2003), Government Expenditures, Military Spending and Economic Growth: Causality Evidence from Egypt, Israel and Syria, *Journal of Policy Modeling*, 25, 567-583.
- Abu - qarn, A. S. (2010), The defence - growth nexus revisited: Evidence from the Israeli - Arab conflict, *Defence and Peace Economics*, 21(4), 291-300.
- Arnold-Parra, S. (2021), Japan: Is A Boost to National Defence On The Way?, <https://globalriskinsights.com/2021/06/japan-is-a-boost-to-national-defence-on-the-way/>
- Arslan, A. (2002), Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik ve Denetim. *Maliye dergisi*, 140(2), 1-14.
- Benoit, E. (1973), *Defense Spending and Economic Growth in Developing Countries*, Lexington: Lexington Books.
- Bovenberg, A. L. (1999). Green tax reforms and the double dividend: an updated reader's guide. *International Tax and Public Finance*, 6(3), 421-443.
- Bulutoğlu, K. (2008), *Kamu Ekonomisine Giriş (Demokraside Devletin Ekonomik Bir Kuramı)*, 7.Baskı, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- Canbay Ş. ve Mercan D. (2017), Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesine Etkisi: Türkiye Örneği, *Journal of Emerging Economies and Policy*, 2(2), 86-104.
- Doğan D. (2021), *Türkiye’de Enerji Tüketimi, Ekonomik Büyüme ve Cari Açık Arasındaki İlişki*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Dunne, J. P. (2012), Military Spending, Growth, Development and Conflict, *Defence and Peace Economics*, 23 (6), 549-557.
- Dunne, J. P. & Tian, N. (2013), Military Expenditure, Economic Growth and Heterogeneity, *Southern Africa Labour and Development Research Unit*, 95, 1-23.
- Erbaykal, E. (2007), *Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Döviz Kuru Cari Açık Üzerinde Etkili Midir? Bir N Işık*,
- Heo, U.K. (2010), The Relationship between Defense Spending and Economic Growth in The United States, *Political Research Quarterly*, 63(4), 760-770.
- Koban, E. (1998), *Savunma Harcamaları, Ekonomik Etkileri ve Türkiye’deki Gelişimi*,

- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Sayı: 355, Ocak, Ankara, 40-54.
- Kuo, K. C., C. Y. Chang, & W. C. Lin. (2011), *Applying Arima and Artificial Neural Networks Models to Predict Military Spending in China*, New York: American Society of Mechanical Engineers.
- Ma, J., Jiang, Y., & Xiao, X. (2015), *The Relationship Between Military Expenditures and Economic Growth-A Case Study of the United States, Russia, Japan, India And China*. *Review of the Air Force Academy*, (2), 79.
- Mohanty, R. K., Panda, S., & Bhuyan, B. (2020), *Does Defence Spending and its Composition Affect Economic Growth in India?*, *Margin: The Journal of Applied Economic Research*, 14(1), 62-85.
- Murat Ö. (2020), *Türkiye ve BRICS Ülkelerinde Savunma Harcamalarının Dış Ticaret Dengesine Etkilerinin İncelenmesi*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- N. & Kılıç, E. C. (2015), *Savunma Harcamaları Dış Borçları Arttırır Mı?*, *Ekonomik Yaklaşım*, 26(97), 23-44. edensellik Analizi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* , 3 (6) , 81-88.
- Sevinç S. (2020), *Dünya’da ve Türkiye’de Savunma Sanayii ve Savunma Harcamalarının Makroekonomik Etkilerinin Ampirik Analizi: Türkiye Örneği*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Sıprı (2019), *Sıprı Military Expenditure Database*.
- Üstünel, B. (2003), *Ekonominin Temelleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul.
- Yantur, P., & Gürson, A. P. (2019), *Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Araştırma: ABD, Japonya ve Fransa Örneği*, *İnsan ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(1).